

La consciència sobre Andorra en els països txecs del segle XIX

Vladislav Knoll

Doctor en Filologia Eslava. Institut d'Eslavística de l'Acadèmia Txeca de Ciències (Institute of Slavonic Studies of the Czech Academy of Sciences/Slovanský ústav Akademie věd České republiky)
knoll@slu.cas.cz

Resums

La consciència sobre Andorra en els països txecs del segle XIX
Aquest article demostra la presència d'Andorra en els llibres, manuals i premsa editada al Regne de Bohèmia (en txec i alemany) entre 1835 i 1903. Els contextos d'aparició de les mencions sobre el país pirinenc van contribuir a crear una imatge prou idealitzada d'una petita societat modesta, pacífica i democràtica que vivia ecològicament en un entorn bucòlic.

Resumen

La conciencia sobre Andorra en los países checos del siglo XIX
Este artículo demuestra la presencia de Andorra en los libros, manuales y prensa editada en el Reino de Bohemia (en checo y alemán) entre 1835 y 1903. Los contextos de aparición de las menciones sobre el país pirenaico contribuyeron a crear una imagen bastante idealizada de una pequeña sociedad modesta, pacífica y democrática que vivía ecológicamente en un entorno bucólico.

Résumé

Les connaissances sur Andorre dans les pays tchèques du XIXe siècle

L'article montre la présence de l'Andorre dans les livres, manuels et la presse édités dans le Royaume de Bohême (en tchèque et en allemand) entre 1835 et 1903. Les contextes d'apparition des mentions sur le pays pyrénéen ont contribué à créer une image assez idéalisée d'une petite société modeste, pacifique et démocratique qui vivait écologiquement dans un environnement bucolique.

Abstract

References to Andorra in the Czech Lands of the 19th century

The article discusses Andorra's presence in books, handbooks and journals published in the Kingdom of Bohemia (in Czech and German) between 1835 and 1903. The contexts of the occurrence of mentions about this country contributed to the creation of an idealized image of a small, modest, peaceful and democratic society living ecologically in a bucolic environment.

ns trobem al segle XIX al Regne de Bohèmia, que forma part de l'Imperi Austríac, durant el regnat dels emperadors i dels reis Ferran I i Francesc Josep I. Què podem saber i

aprendre d'Andorra en els recursos de què disposem? I quins són? Per rebre una imatge ben completa hem de tenir en compte les dues llengües del país: l'alemany, que té més prestigi i que és indispensable per fer una carrera pública, i el txec, la llengua de la majoria de la població del Regne. Cercarem, doncs, la informació en els manuals escolars, compendis, calendaris, enciclopèdies, premsa i altres llibres editats entre 1835 i 1903.

Sovint Andorra figura a les llistes dels estats europeus que són sotmesos a uns canvis durant el període que ens interessa. Abans que Alemanya i Itàlia s'unifiquessin hi havia moltíssims estats molt petits a Europa. El Calendari Praguès del 1836 enumera 34 estats europeus més petits que Andorra. Segons els autors, els estats comparables amb el país pirinenc són el Gran Ducat d'Oldenburg i el Ducat de Parma. La geografia militar del 1835 ens informa sobre la superfície d'Andorra, que arribava a les 9 milles quadrades amb 15 mil habitants. Des del 1840, Andorra figura a les llistes de les repúbliques europees, que al principi només hi havia els estats més petits com els cantons de Suïssa i San Marino. La geografia universal d'en Karel Vladislav Zap, escrita en txec, anomena Andorra com *el municipi lliure d'Andorra*, comparable amb la ciutat lliure de Cracòvia (annexada a Àustria poc abans de l'edició del manual) i les ciutats estat membres de la Confederació Germànica: Lübeck, Frankfurt, Bremen i Hamburg. La informació més complexa sobre la geografia, política i economia d'Andorra ja es trobava al manual de geografia i política del topògraf praguès Johann Gottfried Sommer,

empleat al Museu Reial de Bohèmia, autor de la gran enciclopèdia de geografia i d'una descripció detallada del Regne de Bohèmia. Sommer caracteritzà Andorra com un país del Pirineu amb la capital del mateix nom situada a la riba dreta del riu Valira (un exemple rar de la utilització del nom correcte). Ell coneix cinc altres pobles, el més important dels quals hauria de ser Canillo, el centre de l'explotació del ferro. Sommer també va descriure el sistema polític andorrà: el cap de govern es diu Síndic (*Syndicus*), el qual presideix el Consell del poble (*Volksrath*). El poder judicial és exercit pels jutges del país (*Landsrichter*), anomenats Veguers, que representen els dos protectors del país, el rei de França i el bisbe d'Urgell. Els manuals dels anys 40 aportaven poques informacions noves. El manual d'en Franz Müller de Praga anomena la Vall d'Andorra una república democràtica sota la protecció de França, i la compara amb San Marino sota la protecció de l'Estat Papal. Adriano Balbi dona altres detalls de la posició d'Andorra entre la regió de l'Urgell i el departament de l'Arieja. Karel Vladislav Zap menciona que els drets i costums d'Andorra daten del temps de Carlemany. El calendari constitucional de Praga del 1847 també informa sobre la superfície i el nombre d'habitants que va dels 4.000 fins als 18.300.

Els anys 50, 60 i 70, les dades més detallades sobre la política i l'economia van ser presentades pel professor Hugo Franz Bracchelli de Brno, que actuava a la Universitat Politècnica de Viena. En comparació amb en Sommer, en els seus treballs sobre estadística dels països d'Europa en Franz va afegir detalls nous sobre la realitat andorrana. Va actualitzar el nombre d'habitants a 16.000 o 7.000 el 1866, els quals vivien en 35 (versió del 1853) o 40 pobles reagrupats en 6 municipis. Es va interessar per la població, formada segons ell per espanyols catòlics. Va afegir més detalls sobre les eleccions dels polítics a Andorra dient que els membres del Consell s'elegeixen per 4 anys; el Síndic, per a tota la vida; i els Veguers són nomenats pels protectors (Imperi Francès, Bisbe d'Urgell) per 3 anys. També va aportar més detalls sobre l'economia d'Andorra. A banda de la mineria del ferro, Bracchelli també va mencionar la producció de sal i dels productes relacionats amb la cria d'ovelles: formatge i fulards. La manca de blat

es solucionava important-ne de França per una contribució anual de 960 francs. Una informació interessant considerava que la manca d'un exèrcit regular es compensava per l'existència d'un servei militar obligatori per a tots els homes entre 16 i 60 anys. Bracchelli també informà de l'augment de la influència de França indicant que el 1876 Andorra era un protectorat francès.

Naturalment, de totes aquestes informacions detallades només se n'ensenyava una part en el currículum escolar. Les dades sobre Andorra que proposava K. V. Zap en el seu manual per a l'educació secundària del 1853 (en alemany, 1862) incloïen l'extensió d'Andorra, el nombre dels municipis, el nom de la capital i la informació de la llarga tradició dels costums. No obstant, els manuals successius només informaven de la posició d'Andorra al Pirineu, el fet que es tractava d'una república i que el nom de la seva capital corresponia amb el nom del país. Ladislav Mašek, el 1862, també ofería la informació del Consell del país, i Tomáš Cimrhanzl, el 1874, va aportar detalls sobre economia. Els manuals dels anys 80 també mencionaven la protecció de la república per Espanya, eventualment França. En František Sobek, el 1898, va repetir la menció de Bracchelli informant del caràcter espanyol de la població.

De vegades es mencionava Andorra a la premsa. Poques vegades es tractava de l'existència d'Andorra com d'una curiositat. En alguns casos la premsa del Regne de Bohèmia reflectia els esdeveniments d'Andorra a través de la premsa de l'exterior, aleshores francesa o espanyola.

La primera menció d'un esdeveniment andorrà que vaig trobar a la premsa escrita en txec va ser en una traducció del castellà publicada a la revista catòlica *Cyrril a Method* el 1853, publicada a l'Eslovàquia d'avui (aleshores Regne d'Hongria), a Banská Bystrica. Aquesta revista té un interès especial per a la història de la llengua txeca perquè va ser publicada en la norma especial del txec (comparable a la diferència entre el català de Catalunya i el valencià), creada i promoguda durant els anys 50 pel govern austríac per a l'ús en els territoris poblats d'eslovacs. El text és un reportatge detallat que descriu la cerimònia de nomenament del bisbe d'Urgell en el càrrec de príncep andorrà. Cal esmentar que aquest article és l'única menció

que vaig trobar del fet que els protectors d'Andorra es considerin prínceps en aquest país. També és la primera vegada que es mencionava el nom de la capital completament, *Andorra la Viella*. L'article conté moltes informacions curioses utilitzant la terminologia espanyola per a la realitat andorrana.

També es va fer esment d'Andorra el 1875 (revista *Brousek*) i el 1883 (*Mährisch-schlesischer Correspondent*) pels moviments militars que hi van haver a Catalunya. El 1875 es va mencionar Andorra en relació amb la tercera guerra carlina i l'amenaça que França ocupés Andorra pel seu suport als rebels. El 1883 es mencionava de nou Andorra com a refugi pels rebels de Catalunya després d'un alçament fracassat.

Dues mencions a *Česká včela* el 1876 i a *Vesmír* el 1879, informaven que Andorra era un dels participants a les exposicions universals a París.

Potser els articles més interessants són els que van considerar la polèmica andorrana de modernitzar-se a través de la concessió per construir cases de jocs d'atzar per finançar infraestructures i estimular el desenvolupament econòmic. La revista *Slovan* del 1873 va escriure sobre la decisió del Consell d'Andorra d'obrir tres cases de jocs d'atzar gràcies a capital francès l'any següent mencionant els grans projectes que el Consell esperava realitzar amb els diners guanyats. Cal afegir que l'autor de l'article, contrari a la destrucció de la puresa de l'ambient natural andorrà, considerava que Andorra era habitada per bascs. El *Brünner Zeitung* del 1880 va publicar un article sobre la revolució a Andorra contra el Síndic i el Subsíndic que volien rebutjar l'oferta de concessió perquè una companyia francesa construís un casino. El Síndic i el Subsíndic havien de renunciar al seu càrrec i l'article va acabar amb el comentari que la situació havia de ser solucionada pel Govern francès i el Bisbe d'Urgell. Una altra menció de la possible construcció de cases de jocs d'atzar a Andorra ve del *Mährisch-schlesischer Correspondent* (1891), que informava sobre una societat francesa que pensava moure els seus negocis de Mònaco a Andorra.

Les enciclopèdies dels anys 80 van actualitzar la informació detallada coneguda de Bracchelli presentant la bibliografia en francès i, a banda d'informacions objectives, també

afegiren una interpretació subjectiva de la realitat andorrana, sovint idealitzada.

L'enciclopèdia del periodista Josef Rank, del 1882, mencionava l'any 805 com la data de la fundació d'Andorra. La imatge d'Andorra que ens ofereix és la d'un comunisme ideal. Segons Rank, Andorra no coneix ni rics ni pobres, ni deutes ni guerres i tot el servei públic és gratuït. Aquesta idealització encara està més desenvolupada a l'enciclopèdia publicada del notable polític txec František Ladislav Rieger, sota l'edició de l'històric Jakub Malý, del 1885. Aquesta obra afegeix que a Andorra la pau i la tranquil·litat continuen inalterades des del temps de Carlemany, que el país quasi no coneix ni impostos ni duanes, ni comerç ni indústria i, per això, la població és molt més feliç que els habitants dels grans països. És la primera obra que precisa que la gent d'Andorra és catalana i que el país es divideix en 6 parròquies. L'enciclopèdia d'en Rieger també aportà novetats polítiques com ara l'establiment d'un delegat francès el 1882.

L'enciclopèdia més gran de la història txeca, *Ottův slovník naučný*, és la primera que clarament informa que la població andorrana parla català. A banda dels recursos econòmics oficials, l'article sobre Andorra també menciona el contraban de tabac de França a Espanya i explica el costum de llegar el terreny només al fill més gran, costum que força els altres fills a abandonar el país i causa l'estabilitat del nombre de la població andorrana. L'enciclopèdia d'Otto presta més atenció a la història d'Andorra mencionant l'origen del copríncep francès i indica que el fundador de l'estat podia ser Carlemany o el seu fill Lluís el Pietós. De les actualitats, l'enciclopèdia deia que 3 Consellers andorrans van jurar al prefecte del departament francès dels Pirineus Orientals. Com a centre del comerç del país, l'article menciona Sant Julià de Lòria, que té més habitants que la capital, *Andorra la Vieja* (sic). L'autor de l'article va crear una imatge idealitzada de la natura andorrana dient que és una de les regions més formoses i romàntiques dels Pirineus, plena de boscos, de fonts naturals i de riqueses minerals, pràcticament inaccessible per als països veïns.

Tot i que aquesta imatge idealitzada d'Andorra es correspon amb una representació literària i artística del

país, de fet no té res a veure amb Andorra. Aquesta imatge contribueix sens dubte a una visió idealitzada d'Andorra entre els intel·lectuals txecs. Al segle XIX, l'*alter ego* literari d'Andorra és creat per tres òperes populars que tenen lloc a Andorra. La primera, *La Vall d'Andorra*, escrita pel compositor francès Fromental Halévy, va ser creada el 1848 i explica la història de tres dones enamorades d'un noi condemnat a mort per desertar de l'exèrcit francès. L'heroi es salva gràcies als diners que una dona roba a una altra. El final, que es desenvolupa en un tribunal presidit pel Síndic andorrà, és feliç: l'heroi es casa amb la dona més jove. Aquesta obra es menciona a la revista *Slovan*, que suposa que Andorra és, sobretot, coneguda pels lectors com un país bucòlic imaginari d'aquesta òpera. La segona òpera, amb quasi el mateix contingut, és *La Vall d'Andorra*, del compositor italià Antonio Cagnoni, del 1851, mencionada a la revista cultural *Dalibor*, del 1862, entre les representacions teatrals europees. Per a l'escena txeca, l'obra més important és l'opereta *Morilla*, del compositor austríac Julius Hopp, escrita el 1868. Contrastant amb la *Vall d'Andorra* d'Halévy i Cagnoni, l'obra d'Hopp representa una història fantàstica de l'amor del príncep andorrà Leon amb una noia mora, la Morilla, que posseeix un anell màgic capaç de complir qualsevol desig. L'anell li havia regalat la fada Valida (sic), la personificació del conegut riu andorrà. El drama consisteix en el fet que el príncep andorrà s'hauria de casar amb la infanta Isabel de Castella. A causa del seu refús, els dos protagonistes són condemnats successivament a la presó, d'on surten gràcies al poder de l'anell màgic. Després de totes les peripècies, el príncep renuncia al tron andorrà per poder-se casar amb la Morilla. Al final de l'obra la gent celebra la independència i llibertat d'Andorra. L'opereta *Morilla* es va presentar als països de la Corona de Bohèmia per primera vegada el 1871 a Znojmo en alemany. L'any següent va sortir una traducció txeca representada al teatre provisional de Praga (situat a on avui es troba el Teatre Nacional). L'obra s'hi representà durant tres anys. Més tard es va representar a Vinohrady i a les escenes de la companyia teatral de Pavel Švanda ze Semčic a Plzeň (1880), Smíchov (1881, avui Praga) i altres

llocs. La mateixa companyia va tornar a representar l'obra el 1892 i el 1905.

Les altres mencions que es fa d'Andorra a les revistes i llibres txecs es relacionen amb la imatge d'Andorra en l'ambient txec. A la revista *Osvěta* del 1885 es compara la realitat política andorrana amb la vida comuna en un poble rus idealitzat que viu lliurement malgrat estar sotmès a un poder extern (el tsar a Rússia, el bisbe a Andorra). La revista *Vyšehrad* del 1888 compara la legislació simple d'Andorra amb el nou codi civil de Montenegro. Al llibre sobre Suïssa d'Eugen Miroslav Rutte (1895), l'autor anomena Andorra com la república dels porters i fa una broma sobre la seva reduïda extensió. Trobem una visió idealitzada d'Andorra i d'altres països petits a la traducció txeca del llibre de l'autor belga Émile de Lavelay, *El govern en democràcia*. De Laveley considera que aquests estats són els països més lliures.

Finalment voldria esmentar que el 1903 la revista *Illustrovaný svět* va mencionar que Andorra volia unir-se al desafiament del Banc d'Anglaterra d'oferir un premi a la persona que obligués les més grans potències europees a desarmar-se.

Quina imatge d'Andorra ens surt de totes aquestes dades, notícies i comentaris? Què podia aprendre d'Andorra un txec del segle XIX i quina idea li proposaven la premsa i els llibres? Els ulls d'un ciutadà austrohongarès veia una petita democràcia, tant rara a Europa sobretot en els primers tres quarts de segle, amb gent contenta, tranquil·la i que només vivia dels recursos de la natura en un paradís muntanyós quasi inaccessible, que mantenia una tradició de 1.000 anys. Malgrat tot això, aquesta gent intentava trobar una manera ràpida de modernitzar-se.

Finalitzarem el nostre viatge a través del segle XIX amb una citació de Josef Lacina, l'autor de la *Crònica general de les nacions educades*, del 1903, que caracteritza Andorra així: *És un estat feliç, sense exèrcit, sense deutes, sense conflictes i sense preocupacions, com si hagués caigut d'una lluna a una bonica vall muntanyenca per donar exemple, si volgués, de com podria viure la humanitat.*